

## ЗРАЗУМЕЛАЯ МОВА ЯК ВАЖНАЯ ЗАДАЧА ВЫКЛАДАННЯ

**Наумчык В.М.**

*Рэспубліканскі інстытут прафесійнай адукацыі  
Беларусь, Мінск*

**Наумчык Р.П.**

*Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт  
Беларусь, Мінск*

Анатацыя

Праца прысвечана пашыранай інтэрпрэтацыі Дзяржаўнага стандарту «Зразумелая мова». Паказана, што прынцыпы, пакладзеныя ў аснову гэтага стандарту, маюць выключнае значэнне не толькі для інклюзіўнай аўдыторыі, але і ў якасці інструмента работы з замежнымі студэнтамі, а таксама для пабудовы навучальнага дыялога з вучнямі на этапе творчага ўспрымання імі вывучаемага прадмета.

**Ключавыя словы:** *стандарт, зразумелая мова, вучэбны дыялог, студэнт, унутраны апанент, падручнік.*

У 2021 г. у Рэспубліцы Беларусь з'явіўся Дзяржаўны стандарт, прызначаны для таго, каб аблегчыць разуменне пісьмовых і вусных тэкстаў людзьмі з ментальнай інваліднасцю і асаблівасцямі інтэлектуальнага развіцця, людзьмі з узроставымі кагнітыўнымі зменамі, мігрантамі-замежнікамі і іншымі прадстаўнікамі мэтавай аўдыторыі, у якіх па шэрагу прычын недастаткова добра сфарміраваны навык чытання і развіта здольнасць разумець тэксты на стандартнай рускай або беларускай мовах [1]. Такая адаптаваная мова атрымала назву «Зразумелая мова» або «Ясная мова».

Разам з тым гэты дакумент уяўляе сабой каштоўнае настаўленне для педагогаў розных спецыяльнасцей, у прыватнасці, для выкладчыкаў, якія працуюць з замежнікамі, якія асвойваюць азы новай для сябе мовы.

Зразумелая мова – гэта інструмент для стварэння і (або) адаптацыі тэксту пры захаванні яго асноўнага сэнсу. Ясная мова робіць інфармацыю даступнай для людзей, якія адчуваюць цяжкасці ў разуменні напісанага ў паўсядзённым жыцці.

Цэнтральнай формай вывучэння замежнікамі мовы з'яўляецца навучальны дыялог. Многія цяжкасці ў дыялогу «настаўнік – студэнт» узнікаюць з-за няведання яго законаў. Ведаючы асноўныя прынцыпы пабудовы дыялогу на аснове «зразумелай мовы», можна пазбегнуць непатрэбных цяжкасцяў у зносінах і павысіць эфектыўнасць навучальнага працэсу ў цэлым. Аднак для гэтага важны не толькі дыялог «настаўнік – вучань». Важна навучыць студэнтаў мець зносіны на ўзроўні «вучань – вучань» ці «вучань – кніга», або «вучань – вучэбная эксперыментальная прылада». У апошнім выпадку навучэнец мае зносіны з Прыродай, ён ставіць перад ёй пэўныя пытанні і атрымлівае канкрэтныя адказы. Такі дыялог уводзіць студэнта ў свет навукі, вучыць правільна фармуляваць пытанні і даставаць з патоку інфармацыі адказы на гэтыя пытанні. Акрамя згаданых формаў дыялогу, надзвычай важны дыялог, які навукоўцы называюць «унутраным дыялогам» [2].

Мастацтву ўнутранага дыялогу, дакладней яго культуры, неабходна вучыцца. Заўважана, што пры рашэнні задач у школе вучань часта не турбуе сябе спрэчкай з «унутраным апанентам». Ён прапануе для вырашэння той ці іншай задачы тупіковую ідэю, і «ўнутраны апанент», як правіла, згаджаецца з яго выбарам. Часта задача зводзіцца да падбору гатовай формулы або дзеянню па ўзоры. Для «ўнутранага апанента» падрыхтаваны важкі довад: «Але ж іншай формулы проста няма! Мы заўсёды так рабілі...». «Апанент» не прарэчыць, ён пакуль не прывучаны да крытычнага аналізу ўмоў задачы, і дыялог носіць згодніцкі характар.

Рэпрадуктыўны падыход у засваенні матэрыялу апраўданы толькі на пачатковым этапе навучання. Ва ўмовах універсітэта неабходна адмовіцца ад рэпрадукавання ў навучанні на карысць прадуктыўных, творчых форм засваення новага матэрыялу. Вось тады і ўзнікае праблема ўдасканалення культуры ўнутранага дыялогу, пабудаваная на прынцыпах «зразумелай мовы».

Яшчэ ў школе вучань павінен выпрацоўваць крытычнасць меркаванняў, выхоўваць свайго «ўнутранага апанента» прынцыповым і не ідучым ні на якія кампрамісы ў спрэчцы. Выхаваць такія якасці можна, задаючы сабе пытанні: «Чаму? На падставе якіх законаў можна рабіць так, а не інакш? Дзе межы дастасавальнасці вядомых падыходаў?» Адказваючы на пастаўленыя пытанні, вучань у рэшце рэшт навучыцца рабіць апору не на аўтарытэты і іх меркаванні, а на фундаментальныя законы, якім падпарадкоўваецца і прырода, і грамадства ў цэлым.

Тут можа ўзнікнуць пытанне: «А чаму б не рабіць апору на здаровы сэнс?» У пэўным стаўленні гэта дакладна. Бо і ў навуцы разумны сэнс не перашкода. І ўсё ж нельга атаясамліваць здаровы сэнс з практыкай. Разумны сэнс – гэта першым чынам знаёмае, тое, што здаецца непарушным. У навуцы ж прагрэс вызначаецца не пакланеннем перад агульнапрызнаным, а на шляху зрыньвання аўтарытэтных палажэнняў, якімі б звыклымі яны ні былі б. А шлях наперад у навуцы і ў навучальным працэсе адчыняецца праз зносіны.

Зносіны не будуць прадуктыўнымі, калі суразмоўцы размаўляюць на розных мовах. Гэта сур'ёзная праблема і ў навучальным працэсе. Вельмі часта

можна бачыць, як настаўнік і вучань вядуць дыялог, па сутнасці размаўляючы на розных мовах. Настаўнік – чалавек адукаваны, і ён, відаць, не можа здагадацца, што вучань мае свае ўяўленні аб яго прадмеце і яго мова яшчэ не так багата, каб можна было б свабодна абмяркоўваць сур'ёзныя навуковыя праблемы.

Тое ж можна сказаць і аб сучасных падручніках. Падручнікі фізікі, хіміі, матэматыкі, біялогіі – гэта своеасаблівае адлюстраванне адпаведнай сучаснай навукі: фізікі, хіміі, матэматыкі, біялогіі. Адлюстроўваючы навуку, падручнік выкарыстоўвае і тую мову, якая характэрна гэтай навуцы. Тут узнікае парадокс: тэрміналогію як істотную частку прадмета можна асвоіць праз практычнае валоданне прадметам, а яно ў сваю чаргу вызначаецца веданнем тэорыі прадмета, у тым ліку і тэрміналогіяй. Аднак сучасныя падручнікі пабудаваны часцяком так, што не ўлічваюць найважнейшы ланцужок: вучань – мова кнігі. Але мала хто задумваецца над тым, што, магчыма, не прадмет трудны, а цяжкі сам падручнік. Ён не размаўляе з вучнем, не запрашае яго ў суразмоўцы, а па-ментарску настойліва прапануе яму запомніць вызначэнні, высновы, законы і іх следствы. Такі імператыўны падыход у арганізацыі вучобы вельмі хутка дасягае «кропкі насычэння», падручнік нагадвае надакучлівага суразмоўцу, выпадкова сустрэтага на вуліцы, які імкнецца распавесці тое, што зусім не цікава. Навучэнцам даводзіцца пераадольваць значныя цяжкасці тэрміналагічнага характару, звязаныя з неадназначнасцю апісання з'яў, трактоўкі асобных законаў. Яшчэ Байран заўважаў: «Навуковец, ты тлумачыш нам навуку, але хто растлумачыць нам тваё тлумачэнне?»

Рашэнне праблемы тэрміналогіі сучаснага падручніка як важнага элемента камунікацыі навучэнца прадугледжвае такі выклад навучальнага матэрыялу, які быў бы зразумелым на лексічным узроўні навучэнцаў і ў той жа час адэкватна адлюстроўваў бы навуковы бок прадмета. У той жа час тэрміны, азначэнні, апісанні з'яў павінны быць прадстаўлены «зразумелай мовай».

З іншага боку, тэрміналогія падручніка – гэта і рашэнне праблемы нагляднасці. Вучэбная інфармацыя на ўроку можа перадавацца рознымі спосабамі: вербальным, невербальным, шляхам дэманстрацыі натуральных досведаў, метадам правядзення разумовых эксперыментаў, падчас аналізу розных формул, якія ў сімвалічным выглядзе апісваюць праходжанне тых ці іншых працэсаў. Усе гэтыя метады выкладання вырашаюць асноўную дыдактычную задачу – зрабіць выкладаемы матэрыял наглядным для навучэнцаў, дапамагчы ім раскрыць асноўныя істотныя сувязі ў з'яве або працэсе. Якімі б сродкамі ні падавалася навучальная інфармацыя, яна ў выніку перакладаецца на слоўную мову. У падручніку гэтая форма з'яўляецца дамінантнай, яна ж, як ужо згадвалася, вызначае на пачатковым этапе ступень разумення навучэнцам прапанаванага яму матэрыялу.

Такім чынам, пасродкам «зразумелай мовы» ажыццяўляецца пераход ад успрыманняў і ўяўленняў да паняццяў, аперавання імі, адбываецца фармаванне творчага ўспрымання з'явы.

Літаратура:

1. Ясный язык. Основные положения / Государственный стандарт Республики Беларусь. СТБ 2595-2021. Утвержден и введен в действие постановлением Государственного комитета по стандартизации Республики Беларусь от 1 июля 2021 г. № 73.
2. Кучинский Г. М. Психология внутреннего диалога / Г. М. Кучинский. – Минск: Университетское, 1988. – 206 с.

## **EASY-TO-READ LANGUAGE AS THE IMPORTANT TASK OF TEACHING**

**Naumchik V. N.**

*Republican Institute of Vocational Education  
Belarus, Minsk*

**Naumchik R.P.**

*Belarusian State Medical University  
Belarus, Minsk*

Abstract. The work is devoted to an extended interpretation of the State Standard «Easy-to-read language». It is shown that the principles underlying this standard are of exceptional importance not only for an inclusive audience, but also as a tool for working with foreign students, as well as for building an educational dialogue with students at the stage of their creative perception of the subject being studied.

**Keywords:** *standard, easy-to-read language, educational dialogue, student, internal opponent, textbook.*